

INTERACTIONS, **CHANGES** AND **MEANINGS.**

Essays in honour of Igor Manzura
on the occasion of his 60th birthday

Edited by
Stanislav Terna and Blagoje Govedarica

KISHINEV
2016

КУЛЬТУРНЫЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ. **ДИНАМИКА** **И СМЫСЛЫ.**

Сборник статей в честь 60-летия И. В. Манзуры

*Под редакцией
Станислава Церны и Благое Говедарицы*

КИШИНЕВ
2016

60-летию
Игоря Васильевича Манзуры
посвящается

Dedicated to 60th anniversary of Igor V. Manzura

Manz

CONTENTS

Tabula Gratulatoria	9
Introduction.	11
List of published works by Igor Manzura	15
Album of Photos	19
 P. Biagi (Venice, Italy), E. Starnini (Turin, Italy). The Origin and Spread of the Late Mesolithic Blade and Trapeze Industries in Europe: Reconsidering J. G. D. Clark's Hypothesis Fifty Years After	 33
T. Saile (Regensburg, Germany), S. Țerna (Kishinev, Moldova), M. Dębiec, M. Posselt (Regensburg, Germany). On the Interpretation of Dwelling Complexes from the Eastern Linear Pottery Cultural Area: new materials from field investigations from the Republic of Moldova	 47
S. Kadrow, A. Rauba-Bukowska (Kraków, Poland). Ceramics Technology and Transfer of Ideas in the West Carpathian Region in Neolithic.	 65
C.-E. Ursu (Suceava, Romania). Precucuteni — a culture or a chronological horizon?	 73
B. Govedarica (Berlin, Germany). Conflict or Coexistence: Steppe and Agricultural Societies in the Early Copper Age of the Northwest Black Sea Area	 81
D. V. Kiosak, L. V. Subbotin (Odessa, Ukraine). On the Blade Detachment Technique in the Bolgrad Variant of Gumelnita Culture	 93
S. Hansen (Berlin, Germany). Innovationen und Wissenstransfer in der frühen Metallurgie des westlichen Eurasiens	 107
I. V. Bruyako (Odessa, Ukraine). The Natural Landscape of the Settlement of Kartal in the Eneolithic Epoch.	 121
E. Kaiser (Berlin, Germany). Die ältesten Grabhügel in Ost- und Südosteuropa.	 133
Yu. Rassamakin (Kiev, Ukraine). An Unique Eneolithic Cemetery on the Island Khortytsia in the Dnieper Rapids Area (Ukraine): preliminary results of investigations	 145
V. Nikolov (Sofia, Bulgaria). The Chalcolithic Stone Fortress of Provadia-Solnitsata	 169
N. B. Burdo, M. Yu. Videiko (Kiev, Ukraine). “Buried Houses” and Cucuteni-Trypillia Settlements Incineration Ritual	 175

R. Hofmann (<i>Kiel, Germany</i>), A. Diachenko (<i>Kiev, Ukraine</i>), J. Müller (<i>Kiel, Germany</i>). Demographic Trends and Socio-economic Dynamics: Some Issues of Correlation . . .	193
S. N. Korenevskiy (<i>Moscow, Russian Federation</i>). On Beakers and Amphora Type Vessels of the Maykop-Novosvobodnaya Community and the Problem of their Analogies in the West	199
V. M. Bikbaev (<i>Kishinev, Moldova</i>). Painted Amphora with Scenes of Ritual Dances from a Late Tripolian Settlement at Chirileni (Sângerei, Moldova)	227
O. Levițki, Gh. Sîrbu (<i>Kishinev, Moldova</i>), I. Bajureanu (<i>Trinca, Moldova</i>). Microzona Trinca în contextul eneoliticului est-carpatic	255
S. V. Ivanova (<i>Odessa, Ukraine</i>). Barrows vs Settlements: Herdsmen vs Farmers	273
L. S. Klejn (<i>Saint Petersburg, Russian Federation</i>). The Problem of Archaeological Identification of Tocharians	293
S. D. Lysenko (<i>Kiev, Ukraine</i>), S. N. Razumov (<i>Tiraspol, Moldova</i>), S. S. Lysenko (<i>Kiev, Ukraine</i>), V. S. Sinika (<i>Tiraspol, Moldova</i>). New Finds of the Bronze Age Metal Items near Ternovka Village on the Left Bank of the Lower Dniester.	321
E. Schalk (<i>Berlin, Germany</i>). Die Doppelaxt aus der Toumba Agios Mamas, Prähistorischem Olynth	329
V. A. Dergaciov, E. N. Sava (<i>Kishinev, Moldova</i>). Investigations of Barrows near Taraclia Township in 1979	335
M. E. Tkachuk, D. A. Topal, E. Yu. Zverev (<i>Kishinev, Moldova</i>). Archaeological Field Surveys near Palanka Village: a New Classical Settlement on the Lower Dniester . . .	367
S. V. Kuzminykh (<i>Moscow, Russian Federation</i>), A. N. Usachuk (<i>Donetsk, Ukraine</i>). “My dear friend Michail Markovich!” (Helsinki collection of the letters written by N. E. Makarenko to A. M. Talgren)	379
L. Nikolova (<i>Salt Lake City, Utah, USA</i>). Theory in Prehistory and Prehistory in Theory (Filling the Gaps)	429
A. I. Behr-Glinka (<i>Moscow, Russian Federation</i>). Serpent as a Bride and an Intimate Partner of a Man. Once more about the semantics of serpent in European folk-lore . .	435
A. A. Romanchuk (<i>Kishinev, Moldova</i>). The East-Eurasian Hypothesis of Dene-Caucasian Motherland in the Light of Genogeographical Data: a Brief Synthesis	577
Abbreviations	599

СОДЕРЖАНИЕ

Tabula Gratulatoria	9
Введение	13
Список печатных трудов И. В. Манзуры	15
Фотоальбом	19
П. Бьяджи (Венеция, Италия), Э. Старнини (Турин, Италия). Происхождение и распространение позднемезолитических индустрий пластин и трапечий в Европе: пересмотр гипотезы Гр. Кларка 50 лет спустя	33
Т. Зайле (Регенсбург, Германия), С. Церна (Кишинёв, Молдова), М. Дембец, М. Посселт (Регенсбург, Германия). К интерпретации жилищных комплексов восточного ареала культуры линейно-ленточной керамики (новые материалы полевых исследований на территории Республики Молдова)	47
С. Кадров, А. Рауба-Буковска (Краков, Польша). Технология изготовления керамики и трансферт идей в неолите Западно-Карпатского региона	65
К.-Э. Урсу (Сучава, Румыния). Прекукутень — культура или хронологический горизонт?	73
Б. Говедарица (Берлин, Германия). Конфликт или сосуществование: степь и земледельцы в раннем медном веке Северо-Западного Причерноморья	81
Д. В. Киосак, Л. В. Субботин (Одесса, Украина). О технике скола пластин болгарского варианта культуры Гумельница	93
С. Ханзен (Берлин, Германия). Инновации и трансфер знаний в ранней металлургии западной Евразии	107
И. В. Бруяко (Одесса, Украина). Природный ландшафт поселения Картал в эпоху энеолита	121
Э. Кайзер (Берлин, Германия). Древнейшие курганы в Восточной и Юго-Восточной Европе.	133
Ю. Я. Рассамкин (Киев, Украина). Уникальный могильник эпохи энеолита на острове Хортица в районе Днепровских порогов (Украина): предварительные итоги изучения.	145
В. Николов (София, Болгария). Энеолитическая каменная крепость Провадия-Солницата	169
Н. Б. Бурдо, М. Ю. Видейко (Киев, Украина). «Погребенные дома» и ритуал сожжения поселений Кукутень-Триполья	175

Р. Хофманн (<i>Киль, Германия</i>), А. Дяченко (<i>Киев, Украина</i>), Й. Мюллер (<i>Киль, Германия</i>). Демографические тенденции и динамика социально-экономического развития в преистории: некоторые проблемы корреляции.	193
С. Н. Кореневский (<i>Москва, Россия</i>). К вопросу о кубках и амфоровидных сосудах майкопско-новосвободненской общности и проблема их аналогий на Западе	199
В. М. Бикбаев (<i>Кишинёв, Молдова</i>). Расписная амфора со сценами ритуальных танцев из поздне трипольского поселения у села Кирилень (район Сынжерей, Молдова).	227
О. Г. Левицкий, Г. В. Сырбу (<i>Кишинёв, Молдова</i>), И. Бажуряну (<i>Тринка, Молдова</i>). Микрозона Тринка в контексте восточно-карпатского энеолита	255
С. В. Иванова (<i>Одесса, Украина</i>). Курганы vs поселения: скотоводы vs земледельцы	273
Л. С. Клейн (<i>Санкт-Петербург, Россия</i>). Проблема археологической идентификации тохаров	293
С. Д. Лысенко (<i>Киев, Украина</i>), С. Н. Разумов (<i>Тирасполь, Молдова</i>), С. С. Лысенко (<i>Киев, Украина</i>), В. С. Синика (<i>Тирасполь, Молдова</i>). Новые находки металлических изделий эпохи бронзы у с. Терновка на левобережье Нижнего Днестра.	321
Э. Шалк (<i>Берлин, Германия</i>). Двойной топор из Томба Агиос Мамас, преисторический Олинф	329
В. А. Дергачев, Е. Н. Сава (<i>Кишинёв, Молдова</i>). Исследования курганов возле поселка Тараклия в 1979 году	335
М. Е. Ткачук, Д. А. Топал, Е. Ю. Зверев (<i>Кишинёв, Молдова</i>). Археологические разведки у с. Паланка: новое античное поселение на Нижнем Днестре.	367
С. В. Кузьминых (<i>Москва, Россия</i>), А. Н. Усачук (<i>Донецк, Украина</i>). «Глубокоуважаемый и дорогой друг Михаил Маркович!» (Хельсинкская коллекция писем Н. Е. Макаренко А. М. Тальгрону)	379
Л. Николова (<i>Солт-Лейк-Сити, Юта, США</i>). Теория в преистории и преистория в теории (заполняя пробелы)	429
А. И. Бер-Глинка (<i>Москва, Россия</i>). Змея как сексуальный и брачный партнер человека. (Еще раз о семантике образа змеи в фольклорной традиции европейских народов).	435
А. А. Романчук (<i>Кишинёв, Молдова</i>). Восточноевразийская гипотеза дене-кавказской прародины в свете данных геногеографии: попытка синтеза	577
Список сокращений	599

O. Levițki, Gh. Sîrbu, I. Bajureanu

Microzona Trinca în contextul eneoliticului est-carpatic

Keywords: microzone, Trinca, Neolithic, houses, manufacturing complexes

Cuvinte cheie: microzonă, Trinca, eneolitic, locuințe, complexe de producere

Ключевые слова: микрозона, Тринка, энеолит, жилища, производственные комплексы

O. Levițki, Gh. Sîrbu, I. Bajureanu

The Microzone of Trinca in the Context of the Eastern Carpathian Eneolithic

The article represents information about the archaeological situations in the microzone of Trinca, Edineț district, Republic of Moldova, where there have been discovered five sites with different materials, characteristic of the Middle and Late Eneolithic. Excavations were conducted on two settlements (Izvorul lui Luca and La Șanț), and resulted in unearthing dwelling, manufacturing and utility complexes as well as some pottery. The other three were recorded during some saving excavations. All sites rank high on both sides of the gorge formed by the river Draghiște.

O. Levițki, Gh. Sîrbu, I. Bajureanu

Microzona Trinca în contextul eneoliticului est-carpatic

În articol se prezintă informații referitoare la situația arheologică a microzonei Trinca, r-nul Edineț, Republica Moldova, unde au fost descoperite cinci așezări cu vestigii specifice perioadelor mijlocii și târzii ale epocii eneolitice. Două așezări (Izvorul lui Luca și La Șanț) au fost cercetate prin săpătură soldată cu identificarea unui ansamblu divers de materiale, iar trei sunt cunoscute în rezultatul periegezelor efectuate în zonă. Siturile ocupă poziții dominante pe ambele maluri ale defileului format de râulețul Draghiște.

О.Г. Левицкий, Г.В. Сырбу, И. Бажуряну

Микрозона Тринка в контексте восточно-карпатского энеолита

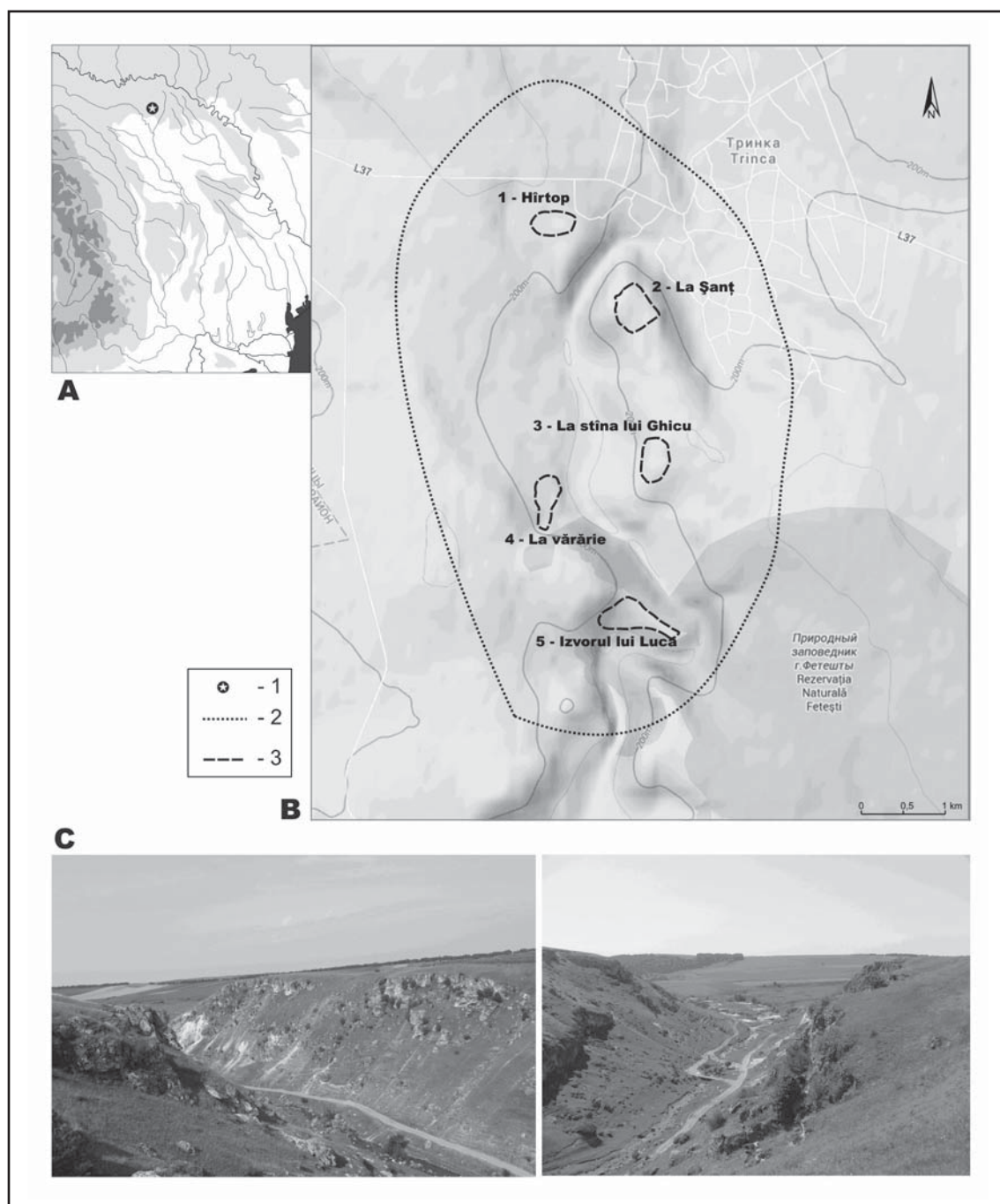
В статье представлена информация про средне- и позднееэнеолитические памятники микрозоны Тринка, Единецкого района, Республика Молдова. На двух поселениях (Изворул луй Лука и Ла Шанц) проводились раскопки, в результате которых были открыты жилые, производственные и хозяйственные комплексы с сопутствующим инвентарем. Остальные три поселения были зафиксированы во время разведок. Все памятники занимают высокие места по обе стороны ущелья, образованного речкой Драгиште.

Cu o deosebită plăcere am dat curs invitației de a veni cu o contribuție în volumul omagial la 60 de ani ai prietenului și colegului de breaslă Igor V. Manzura. Profitând de această ocazie am decis să prezentăm un studiu în care vom aborda epoca eneolitică dintr-o microzonă a interfluviumului Prut-Nistru, de unde au fost adunate vestigii arheologice, care odată incluse în circuitul științific au sporit interesul specialiștilor pentru cunoașterea mai în detaliu a realităților arheologice, atât din spațiul est-carpatic în general, cât și din regiunea menționată, în special.

Microzona Trinca, repere geografice

Înainte de a începe expunerea informațiilor vis-a-vis de tematica abordată în studiu, considerăm bine venită explicarea termenului de *microzonă*, care conform surselor de specialitate sună în felul următor: *regiune din masa solului arabil în care sunt grupate particule cu funcțiuni biochimice identice*. Din sociologie ar suna așa: *microzona este zonă de mică întindere* (DEX 1998, 631).

Fig. 1. A — localizarea microzonei pe harta geografică a Republicii Moldova; B — schiţa topografică a microzonei Trinca; C — imagini cu defileul Trinca; 1 — microzona Trinca; 2 — delimitarea microzonei; 3 — suprafaţa cu aproximaţie a aşezărilor eneolitice.

Fig. 1. A — location of the microzone on a geographical map of Republic of Moldova; B — topographic sketch of the microzone Trinca; C — images with the Trinca defile; 1 — microzone Trinca; 2 — the delimitation of microzone; 3 — the approximate area of the eneolithic settlements.

Рис. 1. А — расположение микрозоны Тринка на географической карте Республики Молдова; В — топографический план микрозоны Тринка; С — виды на расположение энеолитических поселений.

Localitatea Trinca (r-nul Edineț), este situată în partea de nord-vest a Republicii Moldova, în raionul fizico-geografic al podișurilor și câmpiilor de silvostepă al Moldovei de Nord (fig. 1, A) (Рымбы 1982; Boboc, Castraveț 2010, 90).

Relieful zonei se caracterizează printr-o evidentă asimetrie, cu înclinare spre sud-vest (altitudinile maxime în partea de nord-est sunt de 300—305 m, iar cea de sud — 250 m), reprezentând o câmpie deluroasă, colinară, fragmentată, la baza căreia se află Platforma Moldovenească. Relieful se dezvoltă, în general, în depozitele de vârstă neogenă (nisip, argilă, calcar, marnă) și numai pe alocuri — în roci mai vechi mezopaleozoice (gresii, șisturi argiloase, argilite, aleurite, marnă). Cea mai mare parte a teritoriului este fragmentată de o rețea de văi a râurilor mici, aproximativ paralele, iar interfluviile sunt plate, relativ largi. Din procesele exogene sunt răspândite eroziunea, alunecările de teren, procesele carstice etc., în partea de vest a podișului, în bazinul râului Prut, se remarcă un șir de recife (toltre) (Boboc, Sfârodoev 2010, 10—15).

Clima este temperat-continentală, temperatura medie anuală a aerului în regiunea de nord, acolo unde se află și microzona Trinca, este pozitivă și constituie 9,1 °C. Temperaturile medii lunare pozitive se înregistrează din martie până în noiembrie, iar cele negative din decembrie până în februarie. Cantitatea medie anuală a precipitațiilor oscilează între 400 și 620 mm. Căderea precipitațiilor se caracterizează printr-o mare instabilitate în timp. După gradul de asigurare cu umezeală și căldură, necesară dezvoltării anumitor grupuri de culturi agricole, microzona Trinca face parte din regiunea agroclimatică de nord. În această regiune suma temperaturilor medii diurne ale aerului în decursul perioadei de vegetație activă a plantelor constituie, suma de precipitații variază între 400—475 mm, iar coeficientul este de 1,2—1 °C, ceea ce o asigurare optimă cu umezeală (Constantinov, Nedelcov 2010, 31—39).

Rețeaua hidrografică este bine dezvoltată și reprezentată prin râuri mici cu un debit neînsemnat de apă, datorat și alimentării subterane. Multe dintre ele au o scurgere permanentă. Se întâlnesc și multe izvoare de apă potabilă, unele cu debit mare. **Defileul Trinca** (fig. 1, C) este intersectat de râulețul Draghiște care se scurge în râul Racovăț afluent de stânga a râului Prut (Boboc et al 2010, 40—46).

În contextul prezentului studiu considerăm util și o evidențiere a specificului natural și geologo-paleontologic a părții de vest a Platoului Moldovei, zonă în care este amplasată comuna Trinca, respectiv, microzona și defileul. Caracteristic pentru acest spațiu sunt monumentele naturii — sec-

toarele de landsaft natural, situate cu precădere în zona toltrelor, în văile afluenților din stânga a râului Prut care întretaie recifele de calcar sarmatian (ex. râulețul Draghiște) caracterizează prin văi cu malurile stâncoase acoperite cu pădure, toltre în formă de cupole, stane masive, platouri înalte, grote, variate și multiple specii spontane de copaci, arbuști și ierburi, surse de apă potabilă etc.

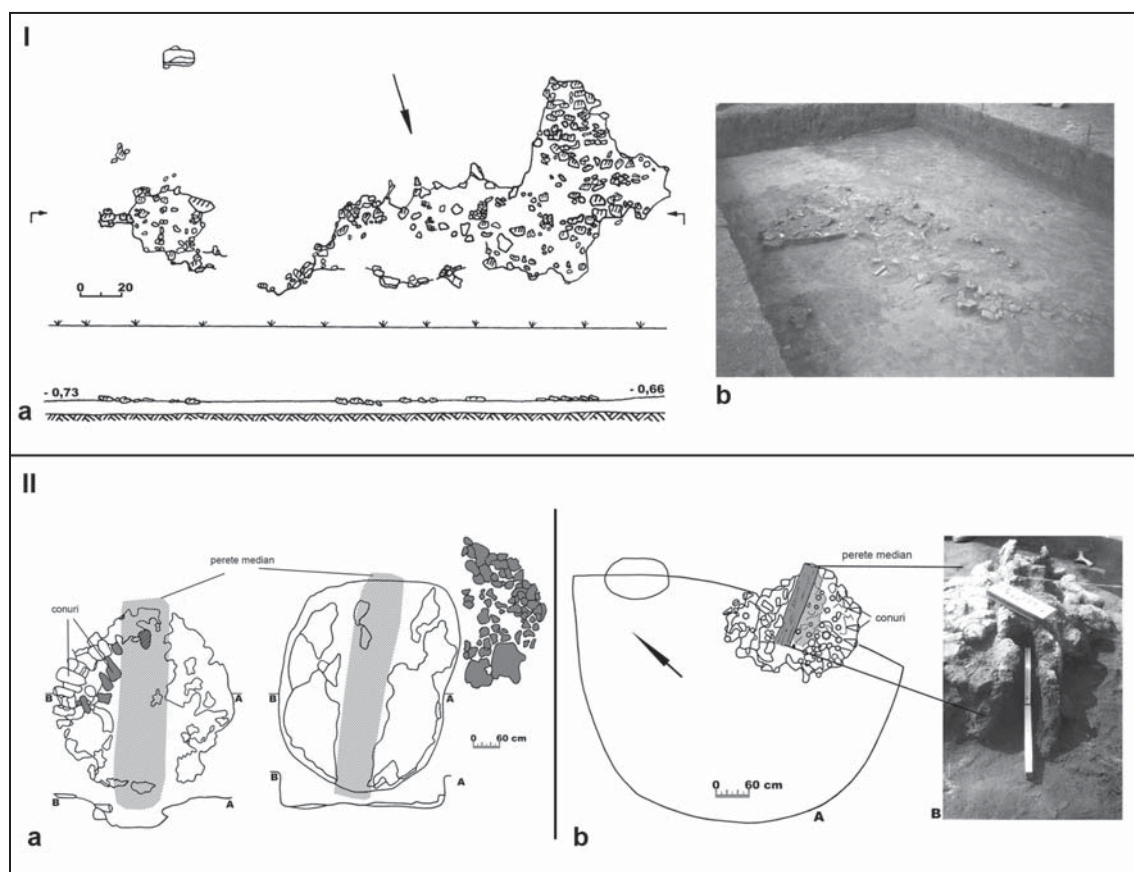
Zona toltrelor înglobează multiple monumente geologo-paleontologice de mare importanță științifică, printre care merită a fi menționate: toltrele de la Larga și Cotiujeni; șirul de recife din parcul de la Pavlovca; peretele de est al carierei de gips de la Criva; defileul de la Berlinți; atolii de la Caracușenii Vechi; defileurile și recifii de pe râul Lopatnic între Caracușenii Vechi și Corjeuți; defileurile, *recifii și amfiteatrul de toltre* de pe râul Draghiște între Trinca, Fetești și Burlănești; defileurile și recifele de pe râul Racovăț, între Gordinești, Buzdujeni și Brânzeni; formațiunile carstice de pe râurile Ciugur (defileul de la Pociumbăuți, toltrele de la Druță și Horodiște), Ciugureț (defileurile de la Văratice și Duruitoarea Veche), Camenca (recifele dintre Molești, Butești și Cobani) etc. (Drumea, Neaga 2010, 16—25).

Microzona Trinca din punct de vedere arheologic

Formele de relief, condițiile climaterice favorabile, bogăția și diversitatea faunei și florei au determinat popularea relativ timpurie a microzonei. Omul preistoric a început să locuiască în acest spațiu încă în epoca paleoliticului, stațiunile stratificate din grottele Trinca I—III (*Grota Hulubilor*; *Grota Trinca II*; *Grota lui Scridon*) atestă o evidentă continuare a locuirii intense în acest raion pe tot parcursul epocii date. În neolitic, spațiul dat, conform surselor arheologice, pare să fi fost abandonat de către comunitățile umane. În epocile următoare — eneolitic, perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, epoca bronzului, epoca fierului timpuriu, mijlociu și târziu acest teritoriu a fost populat mai mult sau mai puțin intens, atât de comunitățile sedentare de agricultori, cât și de cele de păstori.

În continuare vom pune accent pe siturile din perioada cultural-cronologică atribuită epocii eneolitice. Imaginea de ansamblu cuprinde cinci puncte localizate pe teritoriul comunei Trinca, denumite de localnici cu următoarele toponime: *Izvorul lui Luca*, *La Șanț*, *La stîna lui Ghicu*, *La vărârie*, *Hîrtop*.

Trinca-Izvorul lui Luca (fig. 1, B5). Este situl cel mai bine cercetat prin săpătură și analizat sistematic în literatura de specialitate. Așezarea este localizată la 2,5 km spre sud de periferia de sud-vest al satului cu același nume, ocupă aproape toată suprafața unui promontoriu format de o

Fig. 2. Trinca-Izvorul lui Luca. Ia — planul și profilul locuinței de suprafață; Ib — foto cu locuința de suprafață; IIa — cuptorul 1; IIb — cuptorul 2 (Ia-b după Levițki 2000).

Fig. 2. Trinca-Izvorul lui Luca. Ia — plan and profile of the surface dwelling; Ib — foto with the surface dwelling; IIa — first kiln; IIb — second kiln (Ia-b after Levițki 2000).

Рис. 2. Тринка-Изворул луй Лука. Ia — план и профиль наземного жилища; Ib — фотография наземного жилища; IIa — гончарная печь № 1; IIb — гончарная печь № 2 (Ia-b по Levițki 2000).

meandă a râulețului Draghiște, pe malul său drept. Promontoriul este orientat NV-SE, altitudinea maximă la extremitatea NV cu de 213,3 m, la cea de SE — 183,3 m. În partea de NV promontoriul este apărat natural de un podiș calcaros masiv cu altitudinea de 248,1 m. Iar locul ocupat de suprafața așezării este protejat din câteva părți de malul stâncos și înalt de 238,3 m, acoperit cu pădure. Suprafața estimată ocupată de așezare este de cca 9 ha.

În rezultatul cercetărilor derulate pe parcursul a mai multor campanii de săpătură (1982—2002 cu unele întreruperi, suprafața totală dezvelită fiind de cca. 6246 m²) s-au recuperat vestigii din mai multe nivele cultural-cronologice: piese de silex tipice pentru paleoliticul superior; *materiale și complexe din perioada eneolitică târzie de tip Gordinești*; ceramică, piese de silex și de os din epoca bronzului (culturile Iamnaja, Catacombajă, Mnogovalikovaja, Komarov); lo-

cuițe de suprafață, locuințe adâncite, vetre deschise, vetre portabile, platforme, gropi, ceramică, piese de podoabă, ustensile, unelte, plastică zoomorfă din prima epocă a fierului (culturile Chișinău-Corlăteni, Belogrudovka, Cernyj Les, și grupul Podolian de vest); piese de fier caracteristice pentru cultura getică; fragmente de amfore romane târzii, fibule de bronz antice târzii; sporadice fragmente ceramice aparținând perioadei medievale (Levițki 1986; Levițki 1994; idem 1995; idem 1995a, 247—278; idem 1997; idem 1998; idem 2000; idem 2001; idem 2002; idem 2006; Levițki, Alaiba, Haheu 1995; Levițki, Bubulici 1999).

Important pentru studiul în cauză este nivelul de locuire cu vestigii arheologice lăsate de comunitățile purtătoare ale tradițiilor de tip Gordinești. Ținând cont de gradul de explorare a sitului, acestea sunt amplasate cu precădere în partea centrală și de sud-vest a promontoriului. Complexele,

care cert se atribuie nivelului de care ne preocupăm sunt concentrate cu precădere în zona numită, în partea de sud-est a așezării investigată ele nu au fost depistate. Ansamblul complexelor este compus din: *locuințe, cuptoare de ars ceramică, gropi menajere și o cantitate de ceramică, unelte și ustensile*.

Locuințele. Au fost identificate *trei* astfel de construcții, deși, după unele surse ar fi existat patru complexe de locuit (Alaiba 2007a). Locuințele corespund la două tipuri: de suprafață și cu baza adâncită, în cadrul cărora au fost identificate și unele variante (cu platformă de lut și construcție cu podea amenajată cu pietre) (Sîrbu 2015, 17).

Astfel *primul* complex de habitat (fig. 2, I), corespunde *variantei 1* din tipul I — locuință de suprafață (Sîrbu 2015, 17), a fost dezvelit la adâncimea de 0,66—0,73 m de la nivelul orizontului actual. Resturile locuinței reprezintă o *platformă amorfă*, de formă aproximativ dreptunghiulară cu dimensiunile de 6×3 m, orientată cu axul lung pe direcția NV-SE. Pereții erau construiți din bârne împletite cu nuiele și fețuiți cu lut amestecat cu resturi organice, lucru demonstrat de bucățile masive de chirpic ce prezentau urme de nuiele. Podeaua era nivelată și bătătorită cu pietre de râu în amestec cu dale de calcar de diferite dimensiuni. În lipsa unor elemente constructive ce ar indica prezența detaliilor de la ușă și luând drept bază concentrarea ceramicii în apropiere de latura de NV a locuinței, s-a presupus că intrarea, se făcea din această direcție. În procesul de decupare a platformei nu au fost surprinse resturi de la vatră sau a altor detalii de interior (Levițki 2000).

Cea de a *doua*¹ construcție, corespunde *variantei 2* din tipul I — locuință de suprafață (Sîrbu 2015, 17), conturul căreia a fost surprins la adâncimea de 0,6—0,66 m de la nivelul orizontului actual. Vestigiile păstrate *in situ*, constau din patru aglomerații amorfe de pietre de calcar, chirpic și lipitură, dispuse în așa mod încât spațiul cuprins între ele formează un patruleter neregulat, cu dimensiunile de aproximativ 4×4 m. Reieșind din dispunerea concentrațiilor de materiale păstrate mai bine pe laturi construcția este orientată cu axul longitudinal pe direcția NV-SE. Intrarea, care nu a fost identificată în momentul săpăturilor, este stabilită în baza resturilor de ceramică localizate în apropiere de colțul nordic al locuinței. Cât privește pereții, cel mai probabil erau din pari împlețiți cu nuiele și lipiți cu lut amestecat cu de-

gresant organic, așa cum o demonstrează bucățile de lipitură descoperite pe perimetrul locuinței. Informațiile despre sistemul de încălzire lipsesc (Levițki 1998).

Vestigiile celui de-al *treilea* complex, identificat la adâncimea de 0,60—0,65 m, provin de la o locuință cu baza adâncită, care, de la nivelul de călcare preistoric, se adâncea cu 0,20—0,40 cm în solul brun și brun gălbui. Groapa săpată în pământ avea formă ovală alungită, ușor apropiată de cifra opt. În lungime, avea aproximativ 5 m iar în lățime cca 3 m, cu axul longitudinal pe direcția NV-SE. Podeaua locuinței era simplă din pământ bătătorit. În apropiere de centru au fost surprinse resturi de la o vatră distrusă în vechime. Fragmentele răzlețe de lipitură arsă permit să se presupună, că pereții relativ subțiri au fost construiți din nuiele acoperite cu lut amestecat cu pleavă (Levițki 1997; Alaiba, Burtănescu 1997, 422, fig. 1).

Este important de menționat, că construcțiile de locuit descoperite în cadrul acestui sit ne oferă o imagine mai complexă în ceea ce privește arhitectura de habitat proprie comunităților faciesului eneolitic târziu de tip Gordinești, din interfluvul Prut-Nistru.

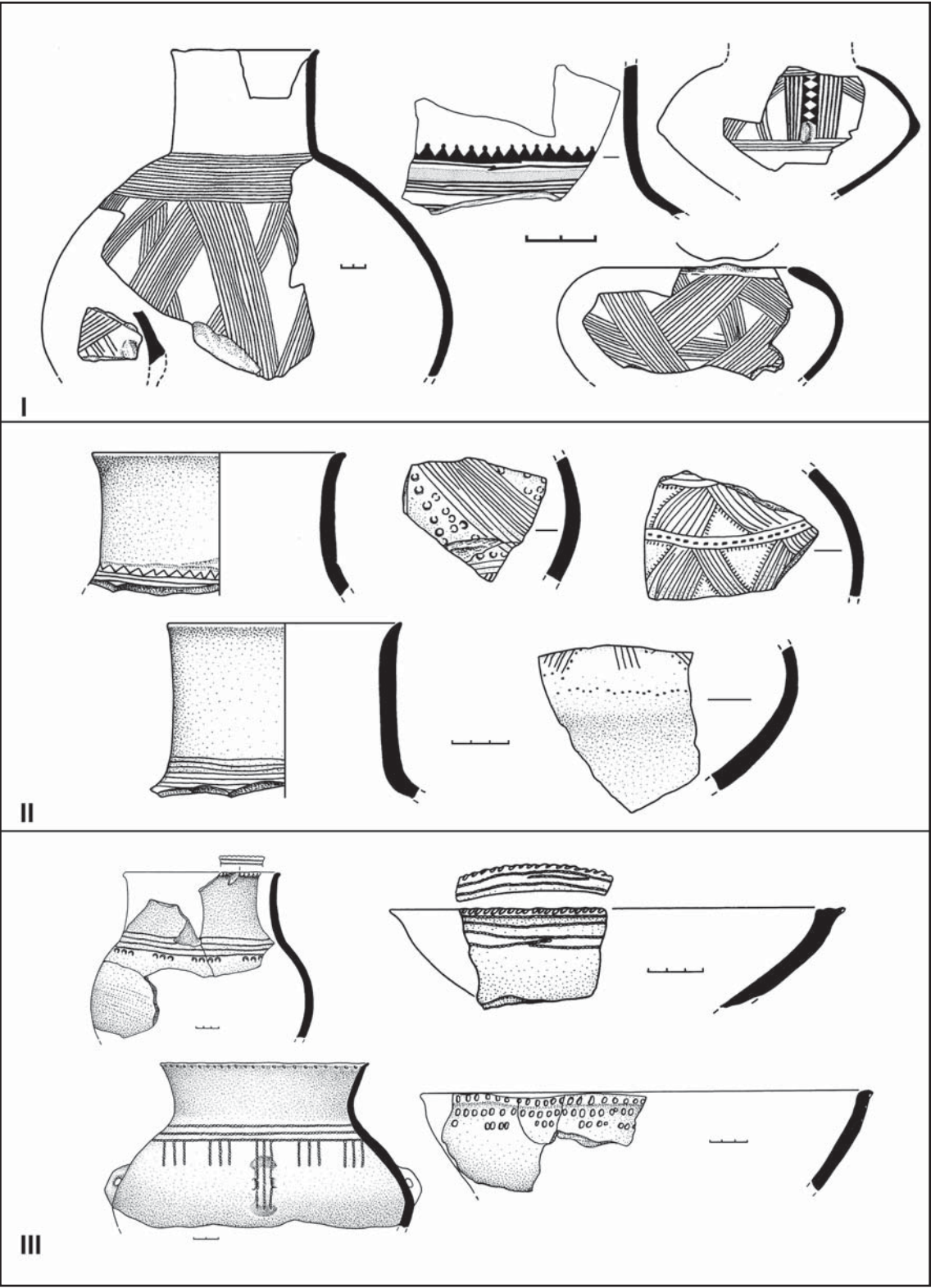
Cuptoarele de ars ceramică. Ocupă un loc important în viața socială a comunităților eneolitice târzii, care au populat această microzonă. Cuptoarele fac parte din tipul celor cu două camere suprapuse, despărțite, de un perete median. Tipologic sunt atribuite tipului de cuptoare evaluate (fiind numite și cu flacără sau cu reverberație) care oglindesc, după părerea lui E. Comșa, un progres în raport cu cele specifice perioadelor eneolitice anterioare și prezintă mai multe caractere specifice, astfel că în interiorul lor vasele nu vin în contact direct cu focul, se obține o temperatură mai ridicată (până la cca 900 °C) și cel mai important este că modul de ardere poate fi reglat, dobândindu-se culoarea roșie, neagră sau cenușie (Comșa 1976, 28). În funcție de circulația aerului cald în cuptor, cercetătoarea americană L. Ellis a stabilit două modalități de ardere a ceramicii, pentru cazul nostru corespunde varianta B din tipologia ei, care constă în obținerea unui tiraj de jos în sus, pentru realizarea unui transfer, pe verticală, a aerului cald din camera de foc, în camera de ardere a ceramicii (Ellis 1984, 175—191).

În nivelul de locuit dezvelit la Trinca-Izvorul lui Luca au fost cercetate *două* construcții de acest gen.

Primul cuptor (fig. 2, II a) este format dintr-un complex de amenajări, în plan ușor oval, de dimensiuni nu prea mari (lungimea (în continuare L) = 1,24 m, lățimea (în continuare l) = 1,05 m, înălțimea (în continuare h) = 0,24 m). Era con-

¹ Informație despre existența construcțiilor incluse în varianta 2 al tipului I și respectiv complexul trei de locuit au fost evidențiate în baza datelor din rapoartele de săpătură, reconstituirea grafică a lor nu este efectuată.

Fig. 3. Trinca-Izvorul lui Luca. I — ceramică fină; II — ceramică cenușie; III — ceramică de uz comun.

Fig. 3. Trinca-Izvorul lui Luca. I — fine pottery; II — gray pottery; III — coarse pottery.

Рис. 3. Тринка-Изворул луй Лука. I — столовая керамика; II — керамика серого цвета; III — кухонная керамика.

stituit din camera de ardere a combustibilului ($h = 0,39$), împărțită în două, așa cum indică urmele peretelui median distrus în vechime și fragmentele de lutuială din jur. Focarul și gurile de ardere au fost fețuite cu un strat de argilă degresată cu nisip. Deasupra sa a fost construit grătarul camerei de ardere a vaselor ($h = 8\text{—}12$ cm), mai înalt spre margine. Vatra s-a format din conuri de argilă în amestec cu degresanți vegetali (pleavă) ($l = 25$ cm), dispuse radial pe marginea camerei de foc. Între conuri s-au cruțat perforările pentru circulația aerului cald din focărie în camera de ardere a vaselor, după care vatra s-a lutuit pe ambele părți. Din bolta camerei de ardere a ceramicii s-au păstrat doar fragmente care au căzut spre nord-est (Alaiba 1997, 20—40; Eadem 2007, 132; Сырбы 2015, 171—178).

Al doilea cuptor (fig. 2, II b), face parte dintr-un complex de amenajări care, împreună, creează spațiul necesar arderii ceramicii. Ordinea construirii acestora a fost diferită. La început s-a săpat în marginea platoului camera în care urma să-și desfășoare activitatea olarul. Apoi, din aceasta, spre platou s-a construit cuptorul. Un alt spațiu folosit de olar se pare că este cel aflat în partea de nord-est a acestui ansamblu. În acest sens amintim că, spre platou, pe nivelul de călcare de tip Gordinești apare o ușoară alveolare în centrul casetei, care ne duce la supoziția existenței aici a unei construcții ușoare, care, prin inventarul descoperit în perimetrul ei și în preajmă, pare o anexă a atelierului. La nord de cuptor, pe nivelul vechi de călcare, subliniem prezența a trei pietre mari, cu fețe plane, dar nefasonate. Numeroasele fragmente ceramice arse, nu numai în mediul oxidant, dar și reducător, apar mai ales în perimetrul alveolării amintite.

Camera de acces la cuptor are formă circulară neregulată și a fost adâncită până la nivelul gurii de foc. Din acest spațiu se alimenta cu combustibil camera de foc și se urmărea arderea ceramicii. Tot de aici se pregătea șarja de vase ce urma să fie introdusă în cuptor.

Pentru construirea cuptorului s-a săpat o groapă rotundă. În calitate de materiale pentru construcția acestuia s-a folosit numai argila cu diverși degresanți, nisip și/sau resturi vegetale.

Cuptorul face parte din tipul celor cu două camere suprapuse. Astfel, cuptorul se compune din: camera de foc cu gura de foc (*furnium* și *prefurnium*), placa (gratarul) cu perforări, și camera de ardere a vaselor. Diametrul plăcii camerei de ardere a ceramicii, deci diametrul cuptorului, are 1,1 m. Starea de conservare a cuptorului este precară (Levițki 1995; Alaiba 2007, 134; Сырбы 2015, 171—178).

Descoperirea, în cadrul sau în imediata apropiere de așezare, a dispozitivelor de ars ceramică,

a dus la formularea unor concluzii privind meșteșugul olăritului practicat de comunitățile complexului cultural Cucuteni-Tripolie (Alaiba 2005, 57). Cu toate acestea, multitudinea problemelor apărute în procesul examinării diferitor/anumitor aspecte legate de complexe de acest tip (prepararea lutului, angobei, a coloranților pentru pictură etc.) rămân încă nesoluționate.

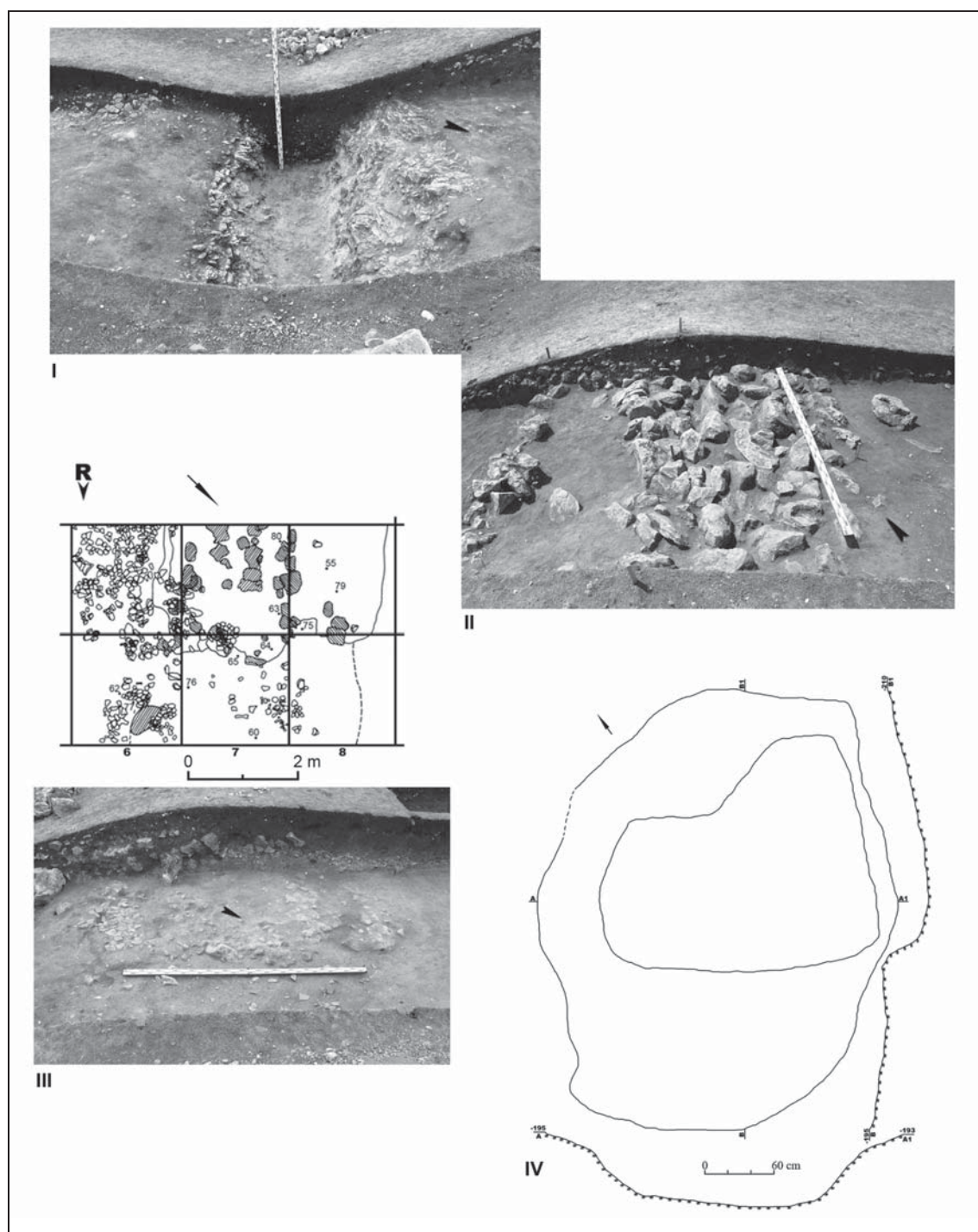
O altă categorie de complexe o reprezintă **gro-pile menajere**. Cele trei construcții atribuite nivelului de locuire de tip Gordinești, în plan sunt de formă ovală/circulare iar în profil: una — cilindrică, a doua — în formă de clopot și ultima — în formă de segment de cerc. Din umplutura lor au fost recuperate fragmente ceramice și diverse obiecte lucrate din piatră, silex, os, lut specifice faciesului de tip Gordinești.

Canitatea cea mai însemnată de vestigii identificate, în nivelul analizat de la Trinca-Izvorul lui Luca, o constituie ansamblul ceramic și diversitatea de unelte. Colecția **ceramică** recuperată însumează 4900 fragmente, dintre care 2974 de fragmente provin din straturile de săpătură, iar restul de 1926 de fragmente și câteva vase întregi au fost depistate în complexe de habitat și de producere.

Din punct de vedere tehnico-tehnologic se disting următoarele categorii: *ceramica fină* (fig. 3, I—II) modelată din pastă bine frământată, densă și arsă în mediu oxidant. În funcție de tipul și structura degresantului, modului de ardere, prelucrarea suprafețelor, au fost evidențiate două variante (*a* — din pastă calitativă densă, bine arsă, cu pereții de grosime variată, de culoare roșie sau gălbuie, de tradiție Cucuteni-Tripolie, cu sau fără pictură (fig. 3, I); *b* — din pastă bine frământată, compactă, arsă complet, cu pereții subțiri de culoare cenușie (fig. 3: II)); *ceramica de uz comun* (fig. 3, III) lucrată dintr-o pastă ce are în compoziție șamotă, uneori și degresanți de altă natură, de granulație diferită, ce dă suprafeței un aspect mai puțin calitativ, este arsă într-un mediu reducător, cu suprafețele mai închise, în nuanțe de la brun, la cenușiu-negricios; *ceramică din pastă poroasă* și *friabilă* cu cochilii de scoici sau melci în compoziție, de culoare închisă.

Ponderea categoriilor tehnologice, a ceramicii atestate în complexe închise constituie: *ceramica fină* — 63,24%, *ceramica de uz comun* — 36,76%, *ceramica cu scoică* 0%. În straturile de săpătură *ceramica fină* însumează 77,5%, cea de uz comun — 21,42% și cea cu scoică — 1,07%.

În baza modelărilor grafice s-a reușit de reconstituit pentru *ceramica fină* următoarele forme de vase: *amfore*, *amforete*, *străchini*, *vase cu profilul în formă de „S”*, *capace*, *castroane* și un *vas-askos*. Tipurile morfologice ce țin de cate-

Fig. 4. Trinca-La Şanţ. I — imagine cu şanţul; II — imagine cu valul de apărare; III — planul şi imagine cu locuinţa de suprafaţă; IV — planul şi profilele locuinţei adâncite.

Fig. 4. Trinca-La Şanţ. I — image with the ditch; II — image with the swell; III — plan and image with the surface dwelling; IV — plan and profiles of the pit dwelling.

Рис. 4. Тринка-Ла Шанц. I — вид на ров; II — вид на оборонительный вал; III — план и фото наземного жилища; IV — план и разрезы углубленного жилища.

goria de uz comun sunt reprezentate, cu precădere, prin mai multe variante de *străchini*, *amfore*, *oale*, *vase cu profilul în formă de „S”*, *cupe*, etc. Pe fundurile unor vase s-au surprins amprente de textile (rogojină?).

Ornamentul specific categoriei ceramicii fine, cu rare excepții, este cel pictat, cu precădere monocrom de culoare brună, format din motive geometrice — romboidale, triunghiulare sau benzi de linii subțiri dispuse în rețea, ce se aplicau atât direct pe vas, fie pe un strat de angobă de culoare gălbuie. În unele cazuri alături de motivele pictate apar proeminente conice, torți cu budon pe vârf sau câte o șanțuire orizontală ce încinge vasul. Pentru varianta fină de culoare cenușie decorul este cel incizat, care imită stilul geometric pictat, uneori el apare în combinații cu șiruri formate din împunsături realizate cu capătul unui instrument tubular, dispuse în același mod. Ansamblul decorativ specific categoriei de uz comun este cel adâncit, realizat prin incizii, imprimare de șnur, creștături, ciupituri, alveole sau împunsături de diferite forme. S-a acordat o atenție mai deosebită ornamentării suprafeței exterioare.

Cercetările efectuate au scos în evidență și o serie de obiecte lucrate din lut, silix, piatră, os și corn. Un loc aparte în ansamblul dat de obiecte îl ocupă reprezentările antropomorfe și zoomorfe, o categorie rar întâlnită în siturile eneolitice târzii de tip Gordinești, în comparație cu faciesele anterioare.

Plastica antropomorfă (fig. 6, I, 1—2). Această categorie este reprezentată prin exemplare extrem de stilizate — două statuete întregi, două fragmentare și o reprezentare a capului. Statuetele întregi se atribuie tipului cu corpul relativ cilindric, în picioare. Baza lor este mai lată decât partea superioară, fiind ușor concavă. Partea superioară, care reprezintă capul este modelată după sistemul „cioc de pasăre” îndreptat în sus. Statuetele sunt ușor înclinate pe spate. Brațele la una dintre ele sunt conice, dându-i piesei un aspect cruciform, la cealaltă ele fiind reprezentate prin mici proeminente. Înălțimea figurinelor este de 4,5 și respectiv 4,7 cm. Sunt modelate din pastă fină în compoziție cu șamotă de granulație mică și sunt acoperite cu angobă cenușie. Un alt fragment, reprezintă partea superioară, probabil gâtul și capul unei statuete de forma unei coloane. Lungimea fragmentului păstrat este de circa 12,5 cm, diametrul — variază între 4 și 4,7 cm. Este modelată din pastă densă cu mult nisip și șamotă de granulație mică în compoziție. Suprafața prelucrată cu angobă de culoare maronie deschisă este complet acoperită cu împunsături haotice, executate cu un obiect ascuțit până la adâncimea de circa 0,7 cm.

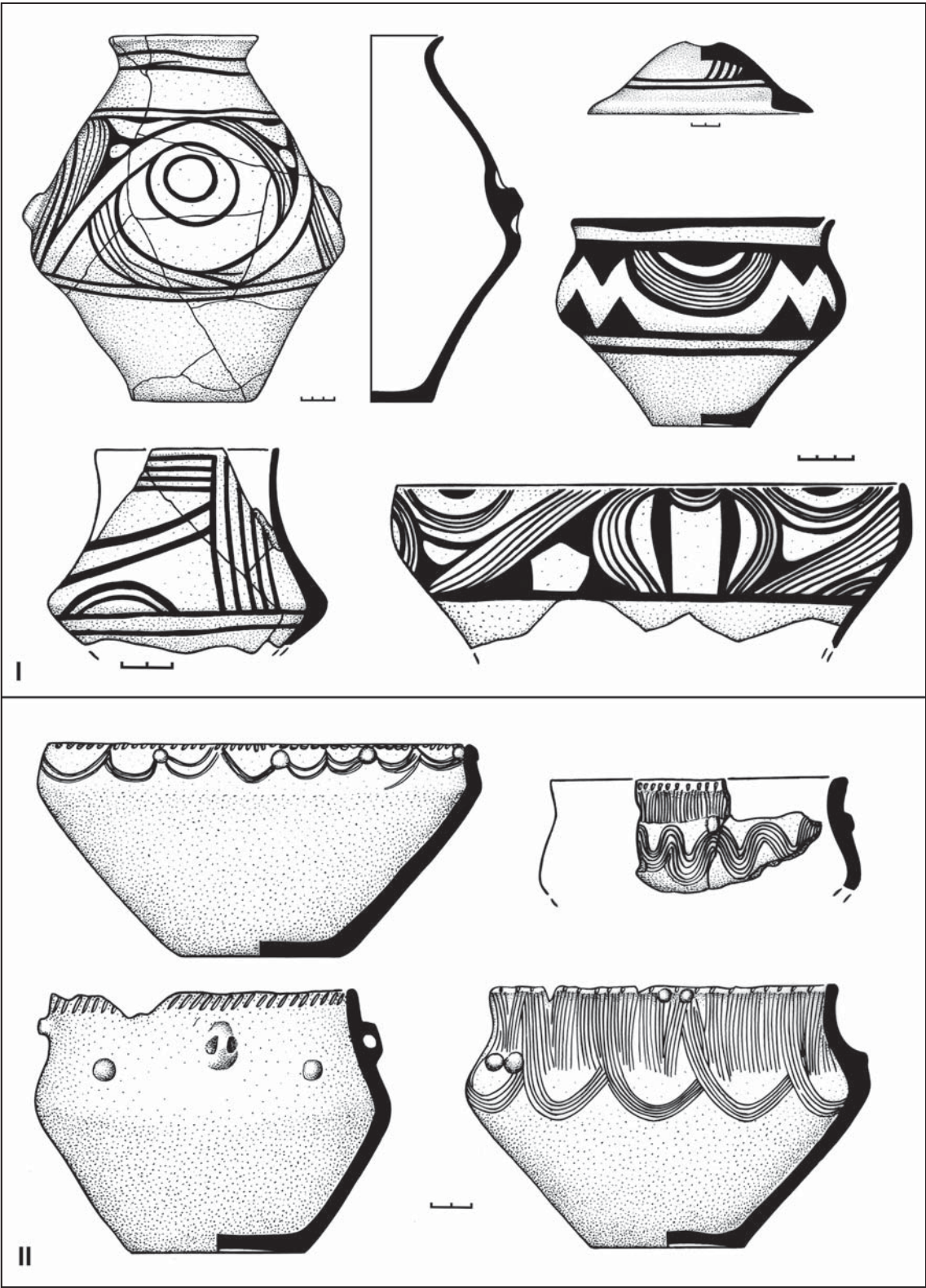
Plastica zoomorfă (fig. 6, I, 3—4), cu rare excepții, provine din straturile de săpătură. Marea majoritate este în stare fragmentară, având picioarele, coarcele sau coada rupte. Figurinele zoomorfe întregi sunt singulare. Pot fi identificate reprezentări de bovine și ovine. Sunt realizate cu iscusință, în poziție statică, dintr-o pastă fină cu degresanți de granulație mică. Suprafața îngrijit netezită este de culoare cenușie, în unele cazuri maronie.

Rezumând cele expuse pentru acest sit, sau mai bine spus nivel de locuire, este important încă o dată de accentuat că este unica așezare în care s-a reușit de dezvelit practic în totalitate suprafața locuită de purtătorii faciesului de tip Gordinești. Analiza în detaliu a tuturor componentelor din ansamblul de complexe, a colecției ceramice bogate și a obiectelor descoperite ne va furniza informații importante și răspunsuri la multiplele probleme legate de modul de viață, cel social-economic și cultural al comunităților eneolitice târzii din spațiul est-carpatic.

Trinca-La Șanț (fig. 1, B2). Situl este cunoscut încă de la mijlocul anilor '90 ai secolului trecut. Primele investigații sistematice au fost întreprinse în anul 1999, și au cuprins o suprafață de 48 m², limitându-se doar la secționarea sistemului defensiv. În baza materialului ceramic descoperit, cu precădere a decorului pictat realizat în stil ε și mai puțin ζ, situl a fost atribuit fazei Cucuteni B2-Tripolie CI. (Alaiba 2004, 28—39; Levițki 1999; idem 2012; idem 2012a; Levițki, Alaiba 2008, 176—193; idem 2010, 18—28; Levițki, Chitic 2006, 169—180; Levițki et al 2013, 136—160). În același timp, mai multe aspecte referitoare la acest sit au rămas neelucidate. În campania din anul 2011 a fost trasată o secțiune paralelă celei din 1999, între care s-a păstrat un martor cu lățimea de 0,5 m. Inițial a fost cuprinsă o suprafață de 88 m². Ulterior, în procesul investigațiilor, secțiunea a fost extinsă cu încă 30 m². Astfel, în total, suprafața cercetată constituie 163 m². Din observațiile făcute la momentul examinării sitului s-a presupus că obiectivul dat se întinde pe o suprafață de cca 600×400—250 m.

Situl este amplasat la periferia de sud-vest a localității cu același nume, pe un promontoriu format de valea râulețului Draghiște. Altitudinea promontoriului este de 245,2 m, înălțimea față de lunca râulețului menționat este de aproximativ 75 m. La nord-est promontoriul este limitat de peretele stâncos al defileului Trinca, în care se găsește obiectivul din epoca paleoliticului mijlociu — grota Trinca III, numită de localnici „Grota lui Scridon”. Partea de nord-vest, în locul unde lățimea este cea mai mică, este întretăiată, pe o linie ușor arcuită, orientată de la sud-vest la nord-

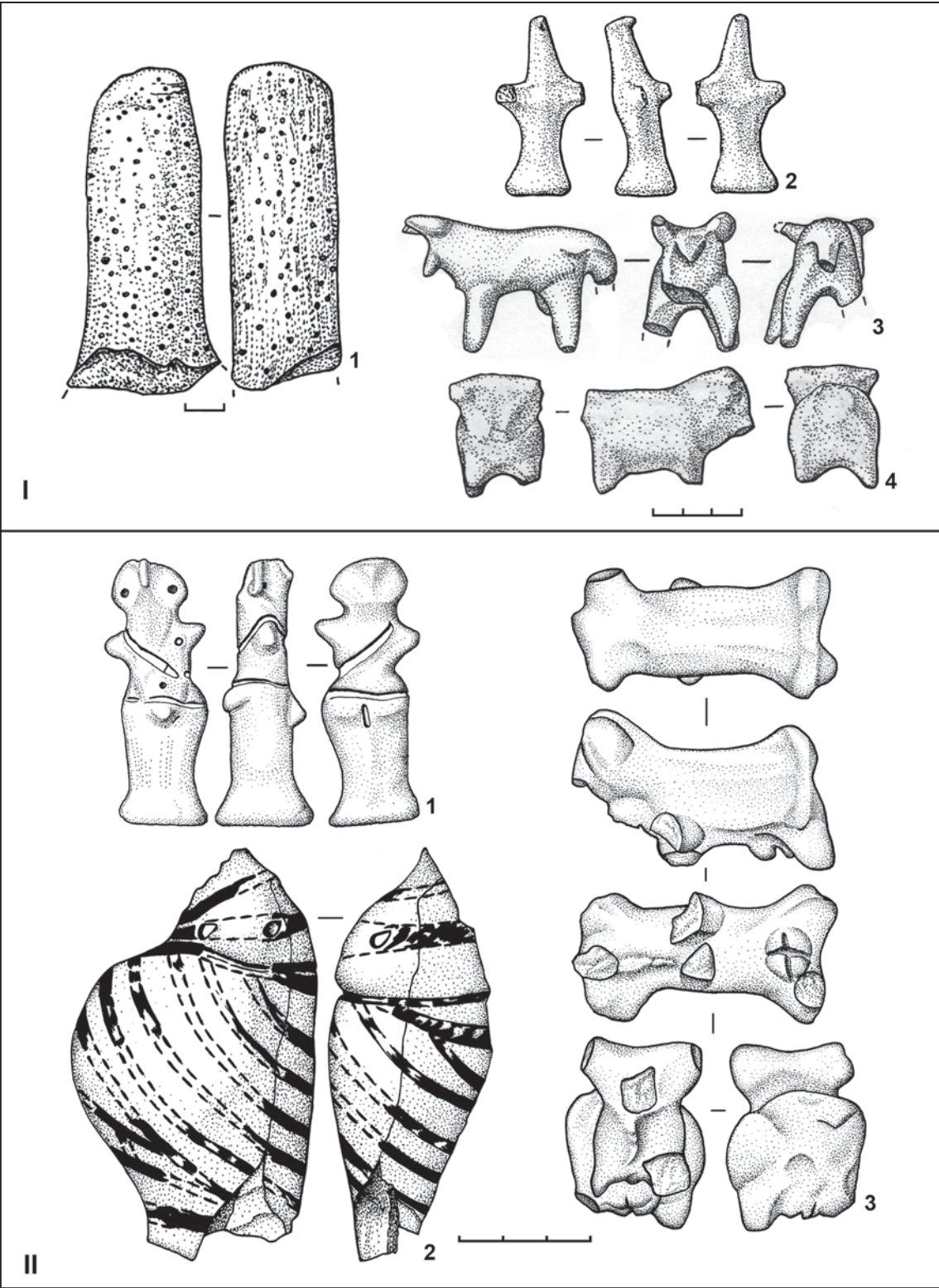

Fig. 5. Trinca-La Şanţ. I — ceramică fină; II — ceramică de uz comun.

Fig. 5. Trinca-La Şanţ. I — fine pottery; II — coarse pottery.

Рис. 5. Тринка-Ла Шанц. I — столовая керамика; II — кухонная керамика.

Fig. 6. I — figurine antropomorfe și zoomorfe de la Trinca-Izvorul lui Luca; II — figurine antropomorfe și zoomorfe de la Trinca-La Șanț.

Fig. 6. I — anthropomorphic and zoomorphic figurines from Trinca-Izvorul lui Luca; II — anthropomorphic and zoomorphic figurines from Trinca-La Șanț.

Рис. 6. I — антропоморфные и зооморфные статуэтки из поселения Тринка-Изворул луй Лука; II — антропоморфные и зооморфные статуэтки из поселения Тринка-Ла Шанц.

est de un sistem defensiv format din val şi şanţ. În locul curbării maxime sistemul de apărare este întrerupt pe un segment de 3 m. În plan, incinta fortificaţiei are forma cvasi triunghiulară, mărginită de pereţi stâncosi, în unele locuri, de pante ce coboară abrupt spre talvegul râuleţului.

Sitemul defensiv (fig. 4, I—II), este compus din şanţ şi val. Şanţul a fost săpat în roca calcaroasă. În secţiune are formă trapezoidală, peretele dinspre extra-muros, la adâncimea de 0,5 m de la nivelul straturilor de rocă sterilă a fost prevăzut cu o treaptă cu lăţimea de circa 0,4 m. Adâncimea şanţului fixată de la nivelul antic de călcare este de aproximativ 1,4 m, deschizătura este de 3,5 m, lăţimea la fund este de 1 m. Valul era ridicat în câteva etape, peste ruinele unor complexe de locuit de suprafaţă (platforme de lut). La bază, constă dintr-un perete din pietre masive de calcar rupt cu lăţimea de cca. 2,5—3 m şi înălţimea de 1 m, flancat din ambele părţi, la distanţa de cca. 0,8—1 m, cu şiruri longitudinale paralele formate din bolovani mari de calcar. Acestea sunt suprapuse de un strat de pietre de dimensiuni mai mici şi moluz cu grosimea de până la 0,5 m, care la rândul său a fost acoperit cu un strat de cernoziom granulat, în prezent înţelenit.

În urma investigaţiilor s-a reuşit de conturat urmele a două amenajeri de locuit (o locuinţă adâncită şi una de suprafaţă) şi 10 gropi menajere.

Locuinţă adâncită (fig. 4, III), a fost identificată la adâncimea de 1,93—1,95 m de la reper. La nivelul depistării, groapa avea formă ovală ne regulată cu diametrele de $3,8 \times 2,97$ m ($11,2$ m²), orientată SV-NE. În secţiune, pe direcţia NV-SE, pereţii sunt profilaţi oblic spre fundul aproximativ drept, atunci când pe direcţia SV-NE, aceştia coboară lin spre fund sub un unghi mic, aproximativ pe mijlocul gropii se află o adâncitură. Adâncimea locuinţei de la nivelul depistării este de cca. 0,64 m.

Locuinţa de suprafaţă (fig. 4, IV). În procesul degajării unei părţi din emplectonul de piatră, la adâncimea de 1,06—1,24 m de la reper, au fost dezvelite rămăşiţele unei platforme de lut. S-a reuşit de cercetat doar periferia de NE a platformei, cu dimensiunile de $5,64 \times 1,86$ m. De la locuinţă s-au păstrat bucăţile de chirpic, de forme neregulate, cu dimensiunile cuprinse între 20×30 cm, cu amprente de nuiiele, scânduri, posibil pari.

În rezultatul lucrărilor efectuate s-a reuşit de recuperat un lot numeros de obiecte care cuprind artefacte executate din lut, os, corn, silix şi piatră. Un loc aparte îl ocupă *piesele de lut* din care fac parte statuetele antropomorfe, figurinele zoomorfe, greutăţi de la războiul de ţesut, obiecte cu caracter votiv etc. Aici ne vom referi în special la plastică, deoarece reprezintă un cri-

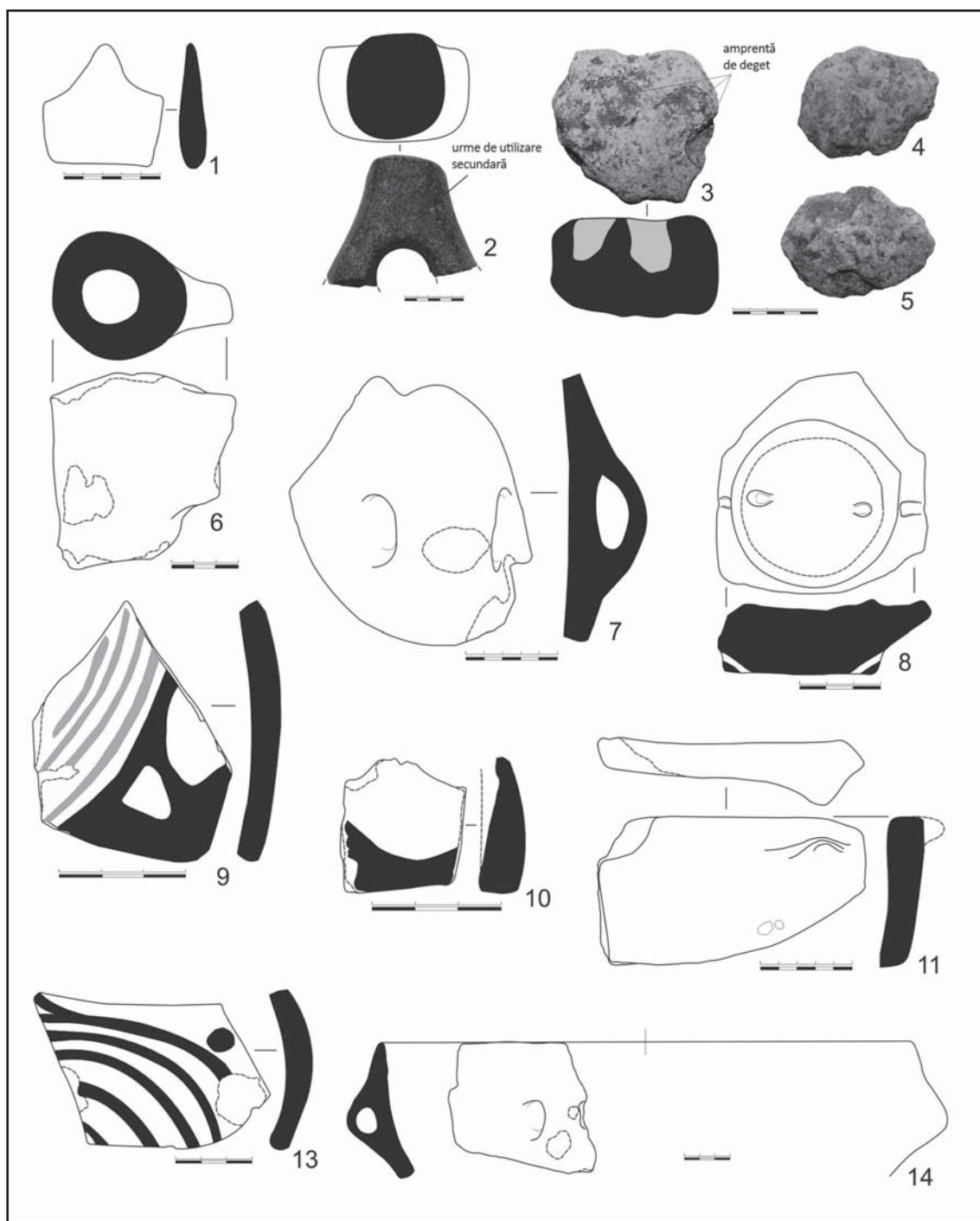
teriu important în ceea ce priveşte viaţa spirituală a comunităţilor care au populat acest promontoriu.

Plastica antropomorfă (fig. 6, II, 1—2) însumează 14 exemplare, cea mai mare parte din ele fiind fragmente şi doar trei întregibile. În urma examinării tehnologice, s-a reuşit de evidenţiat câteva categorii de pastă care se diferenţiază prin fineţea lutului şi prin degresantul utilizat. Culoarea pieselor, variază de la cărămiziu cu nuanţe gălbui sau cenuşiu; la gălbui-cenuşie sau brună. Practic toate au fost modelate în picioare, cu o uşoară înclinare a membrilor inferioare, în faţă. Într-un singur caz statueta este în poziţie şezândă, cu membrele inferioare lipite, de la care s-a păstrat doar fundul şi o parte din picioare. Capul este redat convenţional sub forma unui disc, divizat de o nervură mediană ce marchează nasul, în doi lobi completaţi cu perforaţii. Gâtul scurt, şi în unele cazuri puţin lăţit. Membrele superioare evidenţiate prin amorse găurite orizontal. Abdomenul, cu unele excepţii, slab reliefat, ombilicul accentuat prin punct, talia profilată prin amorse mici, la fel perforate orizontal. Posteriorul şi sexul, în cazul statuetelor feminine, este conturat prin linii incizate, iar pentru cele masculine modelat plastic. Sâni sunt stilizaţi prin pastile de diferite dimensiuni. Membrele inferioare fiind redată printr-un cilindru uşor aplatizat, finisat cu o talpă discoidală sau conică. Dimensiunile pieselor variază între 2 şi 7,9 cm. Decorul aplicat este reprezentat prin linii incizate oblic pe corp, brâu compus din rînduri de puncte sau linii incizate pe talie. Într-un caz corpul statuetei a fost înpodobit cu pictură de culoare brună.

Figurinele zoomorfe (fig. 6, II, 3) însumează şapte piese, dintre care două întregi şi restul fragmente, modelate din pastă de calitate bună în amestec cu nisip sau calcar de granulaţie mică, care în urma arderii a lăsat goluri pe piese. Culoarea variază de la cărămiziu deschis spre cenuşiu. Fragmentele descoperite provin, în mare parte, de la membre şi de la corpul de formă cilindrică uşor aplatizat. În cazul exemplarelor întregi, una reprezintă un animal de talie mică, cu corpul de formă cilindrică, gâtul scurt şi gros, capul mic şi aplatizat, botul şi urechile modelate conic, membrele scurte (sau păstrate doar trei) la fel de formă conică, coada scurtă şi puţin ridicată în sus. Cealaltă piesă redă la fel un animal de talie mică (câine), capul mic, gâtul scurt, corpul rotunjit, picioarele neuniforme, coada lăsată în jos.

Ceramica din punct de vedere tehnologic este reprezentată prin două categorii: *fină* (fig. 5, I) şi de *uz comun* (fig. 5, II). În prima categorie sunt incluse vase modelate din pastă fină fără ada-

Fig. 7. Trinca-Hîrtop. 1, 6—14 — ceramică fină; 2 — fragment de topor de piatră; 3—5 — bucăți de lipitură.

Fig. 7. Trinca-Hîrtop. 1, 6—14 — fine pottery; 2 — fragment of stone ax; 3—5 — fragments of burnt clay.

Рис. 7. Тринка-Хыртоп. 1, 6—14 — столовая керамика; 2 — фрагмент каменного топора; 3—5 — куски обожженной глины.

osuri vizibile, a căror suprafață este bine prelucrată, culoarea predominantă este cărămizie cu nuanțe gălbui sau cenușii. A doua categorie include recipiente modelate din pastă de calitate inferioară, ce conține numeroși degresanți de scoică pisată,

granule de calcar și șamotă, culoarea variază între cenușiu și negru. Raportul procentual dintre categorii este următorul: *fină* 89,02% (3595 de fragmente) și de *uz comun* — 10,97% (443 de fragmente).

Conform aspectului morfologic, în cadrul *ceramicii fine*, s-a reușit de identificat câteva forme de vase, întregi, întregibile sau reconstituite grafic: *străchini miniaturale*, *străchini*, *cupe miniaturale*, *cupe*, *vase cu corpul sferic*, *capace* și un *crater*. Decorul este monocrom aplicat pe partea interioară cu pictură brună, reprezentat prin brâu orizontal pe buză, restul corpului a fost ornamentat cu câte două benzi în formă de „X”; organizate într-un registru compus din benzi de triunghiuri în zigzag, mărginite cu un brâu orizontal etc.

Ansamblul ceramic conține și recipiente de *uz comun*, repertoriul morfologic al cărora se limitează la următoarele forme: *cupe miniaturale*, *cupe*, *vas cu corpul sferic*, *oală*. Decorul este reprezentat prin ciupituri pe buză, striuri verticale pe gât, la trecerea de la gât spre umăr au fost plasate pastile grupate câte trei, două mici prin părți și una mai mare pe mijloc, butoni conici alungiți vertical, torți mici în formă de dreptunghi perforat orizontal, spațiul dintre torți este completat cu pastile.

Recapitulând cele expuse despre situl *Trinca-La șanț*, considerăm necesar să facem unele rectificări referitoare la încadrarea cronologică a vestigiilor recuperate. Astfel, la momentul cercetărilor întreprinse în anul 2011 a fost depistată o serie de materiale care indicau spre prezența unui nivel de locuire specific comunităților purtătoare ale tradițiilor de tip Brânzeni (Levițki et al 2013, 158). Atribuirea sitului dat monumentelor de tip Brânzeni, de rând cu aspectul stilistic al ceramicii, atât pictate, cât și a celei grosiere, a fost argumentată și de alte categorii de vestigii. Unul din ele sunt cuțitele/pumnalele de os, care în partea de nord a interfluviului Prut-Nistru constituie o categorie de piese tipice exclusiv pentru monumentele specifice faciesului menționat (Деграчев 1980, 116; Маркевич 1981, 96—97). Însă, după o reexaminare a materialului ceramic, și în primul rând al aspectului stilistic, sa constatat că situl ține de o altă treaptă cronologică, posibil, perioada de trecere de la CucuteniB2-Tripolie CI la Tripolie CII, asta numai din cauza că însuși monumentele de tip Brânzeni nu sunt în destul de bine argumentate.

Trinca-La stîna lui Ghicu (fig. 1, B3) este amplasat la 1,5 km spre sud de localitate, la marginea de N-V a pădurii Fetești, pe un promontoriu orientat SE-NV. La extremitatea de SE a promontoriului este situată necropola *Trinca-Drumul Feteștilor*, iar la cea de NV — așezarea fortificată *Trinca-La șanț*. O parte din așezare este afectată de lucrările agricole anuale, iar cealaltă întelenită. Suprafața ocupată de sit este de cca 1200×500—700 m.

Monumentul a fost cercetat prin periegeheză în anul 1991, de pe suprafața căruia au fost colectate fragmente de ceramică tipică pentru perioada mijlocie a epocii eneolitice (Левицкий, Савва, Чиобану 1992, 95). Din lipsa altor informații mai detaliate nu putem aduce date mai exacte cărui aspect cultural poate fi atribuit situl dat. De rând cu ceramica de pe așezare s-au colectat piese de sillex, printre care un vârf de săgeată și mai multe gratoare.

Trinca-La vărărie (fig. 1, B4) se află la circa 1,5 km spre SV de localitate, pe panta stângă a văii râulețului Draghiște, la circa 0,3 km spre SE de vărăria improvizată de localnici. Teritoriul așezării este afectat de lucrările agricole anuale. La momentul descoperirii, în anul 1999, s-a constatat că se întinde pe o suprafață de cca 300×150 m.

În rezultatul cercetărilor de suprafață s-a colectat o cantitate însemnată de vestigii arheologice. După prelucrarea lor în baza aspectelor tehnico-tehnologice, morfologice și stilistice s-a constatat existența mai multor nivele de locuire cultural-cronologice: unul din perioada mijlocie a epocii eneolitice; altul cu materiale corespunzătoare unei așezări antice târzii de tipul Sântana de Mureș-Cernjahov (sec. III—IV p. Chr.) și încă unul ce aparține unei locuiri medievale târzii (sec. XVI—XVII).

Referitor la nivelul din perioada mijlocie a epocii eneolitice, ca și în cazul sitului prezentat anterior nu dispunem de date mai concludente pentru a stăruia o atribuție unui aspect cultural specific acestei faze de evoluție a comunităților cucuteniene.

Trinca-Hîrtop (fig. 1, B1), se află la cca 400 m de la periferia de vest a localității cu același nume. Ocupă o suprafață de cca 120×100 m pe un promontoriu ușor înclinat pe direcție E-V, mărginit pe una din părți de valea domoale a unui râuleț fără nume, care seacă pe timp de vară.

Situl a fost descoperit în a doua jumătate a anilor '70, ca rezultat al unor lucrări agricole în urma cărora la suprafață au fost scoase fragmente ceramice, bucăți de chirpic de lut (fig. 7, 3—5), pe unul sau păstrat amprente de deget (fig. 7, 3) și diverse obiecte lucrate din sillex. Verificarea așezării în anul 2015, de către coautorii acestui studiu, a permis confirmarea prezenței pe acest promontoriu a unei locuiri preistorice cu vestigii specifice comunităților cucuteniene, din perioada mijlocie a epocii eneolitice.

Colecția de materiale adunate include fragmente ceramice de categorie fină (fig. 7, 1, 6—14), modelate din pastă de calitate bună, arsă oxidant în rezultatul căreia s-a obținut o culoare cărămizie cu unele nuanțe cenușii. În rezultatul reconstrucțiilor grafice s-a reușit de obținut

forma unui castron (fig. 7, 14). Sunt câteva fragmente care provin de la vas în formă de binoclu (fig. 7, 1, 6).

Tot din acest loc provine și un fragment de topor² cu gaură de înmănușare, de la care s-a păstrat ceafa cilindrică (fig. 7, 2). În urma examinării piesei s-a reușit de surprins faptul că după ce a fost ruptă era reutilizată ca șlefuitor, fapt confirmat de urmele păstrate pe una din laturi.

Concluzii

Recapitulând cele menționate, poate în unele cazuri cu riscul de a ne repeta, putem spune că microzona Trinca a fost un loc preferat de omul preistoric, în special de purtătorii tradițiilor specifice culturii Cucuteni-Tripolie, lucru confirmat de colecția impunătoare de vestigii rezultată din săpăturile arheologice și periegezele întreprinse în cele cinci situri sus menționate. În interfluviul Prut-Nistru, cu siguranță mai sunt astfel de zone numai că rămân un deziderat pentru următoarele cercetări.

În strânsă relație cu mediul înconjurător, în multiple cazuri cu forme determinante de acestea, structura așezărilor reflectă, cel puțin în preistorie după unii specialiști, stadiul de civilizație atins de o comunitate sau un grup de comunități umane (Monah, Cucos 1985, 41). În literatura arheologică de limbă română sunt expuse păreri diferite vis-a-vis de așezările culturii Cucuteni-Tripolie. După unii specialiști acestea ocupau locuri dominante de-a lungul apelor secundare și continuă tradițiile celor precucuteniene (Dumitrescu 1963, 289). Alții opinează pentru existența unui singur tip de așezare pentru fiecare fază de evoluție a culturii Cucuteni-Tripolie (Zaharia, Petrescu-Dîmbovița, Zaharia 1970, 33), fără precizarea condițiilor care au impus alegerea locului și nici ce a determinat mutarea așezărilor de la o fază la alta, deși, după cum a menționat Șt. Cucos, sunt numeroase situri cu nivele de locuire din mai multe faze și uneori cu o succesiune foarte strânsă (Cucos 1999, 25). Informațiile despre așezările specifice facieselor locale apărute în etapa târzie a eneoliticului, din rândul cărora face parte și grupul Gordinești, sunt lacunare, una din cauze fiind efortul redus depus la cercetarea acestor perioade.

Alegerea unui loc de așezare nu a fost întâmplătoare, ci era determinată de o serie de factori care permiteau comunităților să-și asigure un minim de condiții favorabile existenței. Locul era ales în măsură în care mediul înconjurător permitea desfășurarea activităților economice specifice unei sau altei comunități preistorice.

Depistarea și cercetarea locuințelor de tip Gordinești din situl cu mai multe nivele cultural-cronologice Trinca-Izvorul lui Luca, reprezintă, după cum am remarcat, unica bază informativă care ne permite să reconstituim, într-o oarecare măsură, tehnicile arhitecturale utilizate de purtătorii faciesului menționat. Cumulând datele prelucrate din rapoartele de săpătură și coroborarea lor cu planurile de șantier s-a încercat de evidențiat două tipuri de locuințe: de suprafață cu resturi de platformă de lut și construcție cu baza adâncită (Șirbu 2015, 17). Imaginea de ansamblu obținută ne permite să spunem, că specificul arhitectural cucutenian caracteristic perioadelor timpurii, mijlocii și primei jumătăți a celei târzii nu-și mai păstrează tradițiile, fiind modificat, cel mai probabil ca rezultat al diverselor influențe venite din exterior.

Chiar și așa, nu putem spune, că viața socială și economică a comunităților eneolitice care au populat microzona Trinca, a intrat într-un declin, aici ne referim la perioada târzie, remarcă fiind făcută în baza celor două situri cercetate prin săpătură. Și, exemplul cel mai clar este centrul de ardere a ceramicii identificat în situl cu mai multe nivele cultural-cronologice Trinca-Izvorul lui Luca, în care se produceau recipiente ce acopereau atât necesitățile interne ale comunității cât și pentru schimb.

Gradul de cercetare a siturilor, chiar de a fost dezvelit practic în totalitate nivelul de locuire cu vestigii de tip Gordinești de la Trinca-Izvorul lui Luca sau secționarea sistemului defensiv de la Trinca-La Șanț, rămâne încă insuficient pentru a ne oferi unele soluții în vederea rezolvării problemelor legate de viața social-economică și spirituală a comunităților eneolitice din microzona Trinca, în special, cât și din spațiul est-carpatic, în general.

Propuneri

În interfluviul Prut-Nistru sunt multe astfel de microzone, putem exemplifica doar câteva din ele Brânzeni, Iablona, Mereșeuca, Tătărauca, ne mai vorbind și de alte perioade cultural-cronologice, care ar merita să fie abordate prin prisma unor astfel de studii.

² Cu acest prilej dorim să aducem mulțumiri lui Andrei Costaș, locuitor al satului Trinca, care ne-a permis să publicăm această pisă, pe care o deținea în colecția personală.

Bibliografie

- Alaiba R. 1997. Cercetări arheologice la Trinca-Izvorul lui Luca, R. Moldova (1994—1995), Cultura Horodiştea-Gordineşti. În: Sîrbu V. (red.) *Cercetări arheologice în aria nord-tracă, II*, Bucureşti: VAVILA EDINF SRL, 20—40.
- Alaiba R. 2004. Ceramica Cucuteni de tip C descoperită în staţiunea Trinca-La Şanţ, raionul Edineţ, Republica Moldova. În: *Thracians and Circumpontic world I. Proceeding of the Ninth International congress of Tracology*. Chişinău: Reclama, 28—39.
- Alaiba R. 2005. Olăritul în cultura Cucuteni, AM XXVIII, 57—73.
- Alaiba R. 2007. *Complexul cultural Cucuteni-Tripolie. Meştesugul olăritului*. Iaşi: Junimea.
- Alaiba R. 2007a. Grupul cultural Horodiştea-Gordineşti-Kasperovka, locuinţe. În: Simpozion Internaţional *Aşezări şi locuinţe preistorice. Structură, organizare, simbol*. Iaşi, 10—11 decembrie.
- Alaiba R., Burtănescu Fl. 1997. Cercetările arheologice din 1996 de la Trinca-Izvorul lui Luca, raionul Edineţ. În: Sîrbu V. (red.) *Cercetări arheologice în aria nord-tracă, II*, Bucureşti: VAVILA EDINF SRL, 421—427.
- Boboc N., Castravet T. 2010. Raionarea fizico-geografică. În: Duca Gh. (red.) *Republica Moldova: ediţie enciclopedică. Ediţia a doua, revăzută şi adăugată*. Chişinău: Institutul de studii enciclopedice, 90—93.
- Boboc et al 2010: Boboc N., Melniciuc O., Zubcov E., Gladchi V. Apele. În: Duca Gh. (red.) *Republica Moldova: ediţie enciclopedică. Ediţia a doua, revăzută şi adăugată*. Chişinău: Institutul de studii enciclopedice, 40—46.
- Boboc N., Sfârdoev Gh. 2010. Relieful. În: Duca Gh. (red.) *Republica Moldova: ediţie enciclopedică. Ediţia a doua, revăzută şi adăugată*. Chişinău: Institutul de studii enciclopedice, 10—15.
- Comşa E. 1976. Caracteristicile şi însemnătatea cuptoarelor de ars oale din aria culturii Cucuteni-Aruişd. SCIV 27 (1), 23—33.
- Constantinov T., Nedalcov M. 2010. Clima. În: Duca Gh. (red.) *Republica Moldova: ediţie enciclopedică. Ediţia a doua, revăzută şi adăugată*. Chişinău: Institutul de studii enciclopedice, 31—39.
- Cucoş Şt. 1999. *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*. BMA VI, Piatra-Neamţ: Constantin Mătese.
- DEX 1998. Dicţionar explicativ al limbii române. Ediţia a II-a, Bucureşti.
- Drumea A., Neaga V. 2010. Structura geologică. În: Duca Gh. (red.) *Republica Moldova: ediţie enciclopedică. Ediţia a doua, revăzută şi adăugată*. Chişinău: Institutul de studii enciclopedice, 16—25.
- Dumitrescu Vl. 1963. Originea şi evoluţia culturii Cucuteni-Tripolie. SCIV 14, 2, 285—308.
- Ellis L. 1984. *The Cucuteni-Tripolye Culture: A Study in Technology and the Origins of Complex Society*. BAR 217. London; Oxford.
- Leviţki O. 1994. Cultura Hallstattului canelat la răsărit de Carpaţi. Bibliotheca Thracologica VII, Bucureşti: S.C. MELIOR SRL.
- Leviţki O. 1995. Raport despre investigaţiile arheologice efectuate în aşezarea pluristratigrafică „Izvorul lui Luca” şi necropola tumulară din perioada hallstattiană târzie „Drumul Feteştilor” din preajma s. Trinca, r-nul Edineţ, Republica Moldova în anul 1994. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 349.
- Leviţki 1995a. Investigaţiile arheologice de la Trinca, raionul Edineţ, Republica Moldova. În: Sîrbu V. (red.) *Cercetări arheologice în aria nord-tracă, II*, Bucureşti: VAVILA EDINF SRL, 247—278.
- Leviţki O. 1997. Raport despre investigaţiile arheologice efectuate în obiectivele arheologice de la Trinca, r-l Edineţ RM în anul 1996. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 353.
- Leviţki O. 1998. Raport despre investigaţiile arheologice efectuate în obiectele arheologice de la Trinca, r-l Edineţ, RM în anul 1997. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 361.
- Leviţki O. 1999. Raport despre investigaţiile arheologice efectuate în necropola tumulară din perioada hallstattiană târzie „drumul Feteştilor” şi aşezarea fortificată „La Şanţ” din preajma satului Trinca judeţul Edineţ, R. Moldova în anul 1999. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 372.
- Leviţki O. 2000. Raport despre investigaţiile arheologice efectuate în obiectivele arheologice de la Trinca, jud. Edineţ, R.M., campania 2000. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 418.
- Leviţki O. 2002. Raport despre investigaţiile arheologice efectuate în obiectivele arheologice de la Trinca, jud. Edineţ, R.M., campania 2001. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 419.
- Leviţki O. 2006. Raport despre investigaţiile arheologice efectuate în zona Platoului Moldovei de Nord, R.M., campania 2005. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 430.
- Leviţki O. 2012. Raport ştiinţific privind rezultatele investigaţiilor arheologice din microzona Trinca raionul Edineţ. Campania 2011. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 536.
- Leviţki O. 2012a. Catalogul pieselor descoperite în cadrul sitului Trinca „La Şanţ”. Campania 2011. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 536A.
- Leviţki O., Alaiba R. 2008. Ceramica pictată din etapa Cucuteni B₂, descoperită la Trinca-La Şanţ, Raionul Edineţ, Republica Moldova. *CARPICA XXXVII*, 176—193.
- Leviţki O., Alaiba R. 2010. Anthropomorphic statuettes discovered in the settlement of Trinca-La Şanţ. *CARPICA XXXVIII*, 18—28.
- Leviţki O., Alaiba R., Haheu V. 1995. Raport privind investigaţiile arheologice efectuate în aşezarea pluristratigrafică „Izvorul lui Luca” şi necropola tumulară din perioada hallstattiană târzie „Drumul Feteştilor” din preajma satului Trinca, r-ul: Edineţ, în anul 1995. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 498.
- Leviţki O., Bubulici V. 1999. Raport despre investigaţiile arheologice efectuate în obiectivele arheologice de la Trinca, r-l Edineţ, în anul 1998. *Arhiva MNIM*, nr. inv. 365.
- Leviţki O., Chitic O. 2006. În ce perioadă putea fi fortificată aşezarea Trinca „La Şanţ” (raionul Edineţ, Republica Moldova)? *Revista Arheologică*, SN, VII, nr. 1—2, 2006, 169—180.
- Leviţki et al. 2013: Leviţki O., Sîrbu Gh., Sîrbu L., Heghea S. 2013. Cercetările arheologice din situl Trinca-La Şanţ, campania anului 2011. Rezultate preliminare. *Revista Arheologică*, SN, IX, nr.2, 136—160.
- Monah D., Cucos Şt. 1985. *Aşezările culturii Cucuteni din România*. Iaşi: Junimea.
- Sîrbu Gh. 2015. Complexele de habitat specifice grupului eneolitic târziu de tip Gordineşti din silvostepa pruto-nistreană. În: *Sesiunea ştiinţifică a departamentului istoria românilor, universală şi arheologie*,

- ediția II. Chișinău, 17.
- Zaharia N. Petrescu-Dîmbovița M., Zaharia Em. 1970. *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*. București: Academiei Republicii Socialiste Române.
- Дергачев В. А. 1980. *Памятники позднего Триполья*. Кишинев: Штиинца.
- Левицкий О. Г. 1986. Поселение раннего железного века у с. Тринка. В сб.: Борзиак И. А. (ред.) *Археологические исследования в Молдавии в 1982*. Кишинев: Штиинца, 54—71.
- Левицкий О. Г., Савва Е. Н., Чиобану Л. Ф. 1992. Исследование курганного могильника раннего железного века у с. Тринка. În: Raileanu N., Jitaru Gr., Chetraru N. (red.) *Anuarul Muzeului Național de istorie a Moldovei I*, Chișinău, 95—107.
- Маркевич В. И. 1981. *Позднетрипольские племена Северной Молдавии*. Кишинев: Штиинца.
- Рымбу Н. Л. 1982. *Природно-географическое районирование Молдавской ССР*. Кишинев: Штиинца.
- Сырбу Г. В. 2015. Гончарные комплексы позднего энеолита Пруто-Днестровского междуречья (по материалам поселения Тринка-Изворул луй Лука. *Stratum plus* (2), 171—178.

References

- Dergachev, V.A. 1980. *Pamiatniki pozdnego Tripol'ia (Late Tripolyan Sites)*. Kishinev: "Știința" Publ. (in Russian).
- Levițki, O.G. 1986. In Borziac, I.A. (ed.). *Arkheologicheskie issledovaniia v Moldavii v 1982 g. (Archaeological Investigations in Moldova in 1982)*. Kishinev: "Știința" Publ., 54—71 (in Russian).
- Levițki, O.G., Sava, E.N., Ciobanu, L.F. 1992. In Raileanu, N., Jitaru, Gr., Chetraru, N. (eds.) *Anuarul Muzeului Național de istorie a Moldovei I*, Chișinău, 95—107.
- Markevich, V.I. 1981. *Pozdnetripol'skie plemena Severnoi Moldavii (Late Tripolyan Tribes of the Northern Moldavia)*. Kishinev: "Știința" Publ. (in Russian).
- Râmbu, N.L. 1982. *Prirodno-geograficheskoe raionirovanie Moldavskoi SSR (Natural and Geographical Regionalization of the Moldavian SSR)*. Kishinev: "Știința" Publ. (in Russian).
- Sîrbu, G.V. 2015. In *Stratum plus. Archaeology and Cultural Anthropology* (2), 171—178.

Статья поступила в сборник 20 января 2016 г.

Oleg Levițki (Kishinev, Moldova). Doctor Habilitat of History. Institute of Cultural Heritage, Academy of Sciences of the Republic of Moldova¹.

Левицкий Олег Георгиевич (Кишинёв, Молдова). Доктор хабилитат истории. Институт культурного наследия Академии наук Республики Молдова.

E-mail: levitkiolog_ipc@yahoo.com

Ghenadie Sîrbu (Kishinev, Moldova). Institute of Cultural Heritage, Academy of Sciences of the Republic of Moldova².

Сырбу Геннадий Викторович (Кишинёв, Молдова). Институт культурного наследия Академии наук Республики Молдова.

E-mail: ghenadi_ipc@yahoo.com

Ion Bajureanu (Trinca, Moldova).

Бажуряну Ион (Тринка, Молдова).

Addresses: ^{1,2} bd. Stefan cel Mare si Sfânt 1, of 545, Chișinău, MD-2001, Republica Moldova